

BIJLAGE

Antwoorden vragen RLN commissie gesteld op 19 maart 2021 inzake brief IKL boerenlandvogels.

Hoe staat het ervoor met de boerenlandvogels in Limburg en welke maatregelen worden er genomen?

Aanleiding.

Tijdens de commissievergadering Ruimte, Landbouw en Natuur op 19 maart 2021 jl. stond op de agenda een subsidieverzoek van de Stichting IKL, ondersteund door Natuurrijk Limburg en Stichting het Limburgs Landschap, voor het behoud van boerenlandvogels. In dit verzoek wordt gesteld dat het in Limburg niet goed gaat met de boerenlandvogels, met als onderbouwing de Boerenlandvogelbalans 2020. Gesteld wordt dat Limburg niet voldoende doet om de boerenlandvogels te beschermen en niet weet hoe het er voor staat. Het voorstel is daarom om met subsidie meer beheermaatregelen op te gaan pakken met uitvoeringspartijen en om met vrijwilligers meer tellingen te gaan houden om beter inzicht te krijgen hoe het er met de boerenlandvogels voor staat.

Tijdens de behandeling is door de portefeuillehouders Mackus en Brugman aangegeven dat er in Limburg wel degelijk projecten lopen voor het behoud van boerenlandvogels en dat er vanaf 1990 broedvogels worden gemonitord, waaronder de boerenlandvogels. Daarom is toegezegd inzicht te geven in de staat van instandhouding van de boerenlandvogels in Limburg en de wijze waarop dit inzicht door middel van tellingen wordt verkregen. Tevens wordt toegezegd om inzicht te geven waar al wordt gewerkt aan het behoud van de boerenlandvogels en waar faunabeheer (het beperken van de predatie) in kerngebieden van de Patrijs, maar ook van weidevogels en de hamster wordt toegepast.

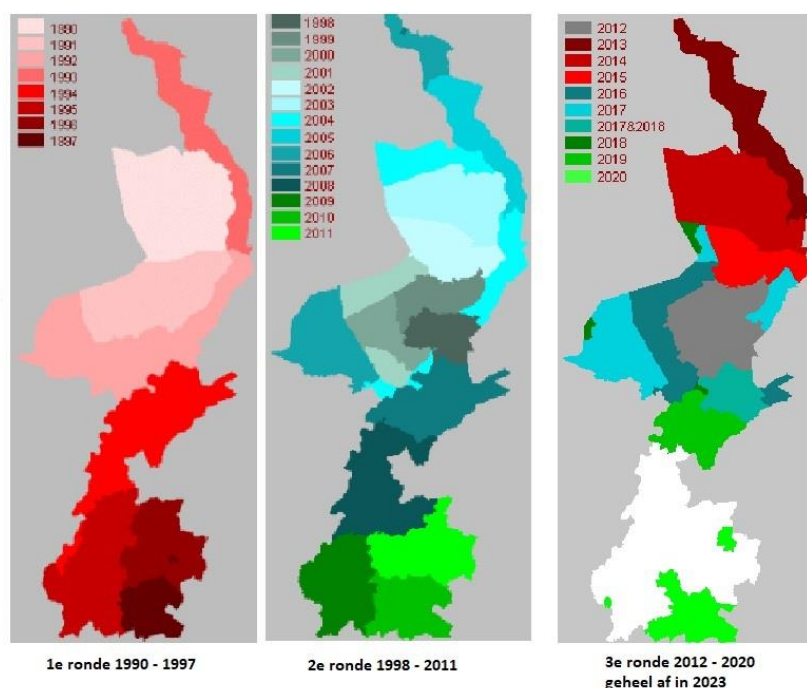
Toelichting.

In deze nota wordt een inkijk gegeven hoe het er met de boerenlandvogels voor staat. De term boerenlandvogels is een breed begrip voor een grote verzameling vogels. Het zijn in zijn algemeenheid vogels die leven in grasland, akkers en de opgaande struwelen daar omheen. Daarom wordt in deze nota een onderscheid gemaakt in akker-, weide en struweelvogels. Zie figuur 1 voor het totale overzicht. Niet alle voorkomende boerenlandvogels worden in deze nota behandeld, maar er is er voor gekozen om één vertegenwoordiger per leefgebied te beschrijven waar speciale maatregelen voor zijn genomen. Er wordt ingegaan op de verspreiding, de trend en vervolgens het beheer.

Monitoring boerenlandvogels Limburg

Inleiding

De monitoring van de boerenlandvogels is een onderdeel van de provinciale broedvogelkartering waarbij alle broedvogels in beeld worden gebracht. Vanaf 1990 wordt jaarlijks een deel van de Provincie Limburg onderzocht. De monitoring van de Natura 2000 gebieden en het Natuurnetwerk Limburg geschiedt conform landelijke afspraken elke zes jaar. De monitoring van de boerenlandvogels geschiedt elke twaalf jaar. Inmiddels zijn twee complete monitoringscycli doorlopen en de derde zal omstreeks 2023 zijn afgerond (figuur 1) Het onderzoek is vlakdekkend, dit betekent dat elke hectare boerenland in Limburg is onderzocht, zodat we een uitstekend beeld hebben van de verspreiding en de trend. Jaarlijks besteedt de Provincie € 220.000,- aan monitoring van de broedvogels, hiervan is € 80.000,- bestemd voor de monitoring van de boerenlandvogels.

Figuur 1. Voortgang van de vlakdekkende broedvogelmonitoring in Limburg, uitgevoerd door de Provincie Limburg.

Methode

De gehanteerde (SOVON) methodiek is landelijk gestandaardiseerd, zodat dit overal in ons land op dezelfde wijze geschiedt en de resultaten onderling kunnen worden vergeleken. Het te onderzoeken deel van Limburg in een bepaald jaar wordt opgedeeld in telgebieden. Een telgebied heeft een dusdanige omvang, dat het in één dag door een inventarisatiemedewerker kan worden onderzocht op broedvogels. Afhankelijk van het gebied worden tussen half maart en begin juli drie tot vijf bezoeken gebracht, waarbij alle aanwezige vogelsoorten worden vastgelegd. Deze spreiding over het voorjaar is noodzakelijk omdat elke vogelsoort een eigen activatiepiek heeft. De meeste bosvogels die standvogel zijn, zijn het meest actief in de periode half maart eind april. Andere vogels, bijvoorbeeld

trekvogels die overwinteren in Afrika hebben een latere activatiepiek. Daarvoor zijn de bezoeken later in het seizoen van belang. Na het veldwerk worden alle waarnemingen van de verschillende bezoeken geclusterd zodat inzichtelijk wordt waar welke vogel zijn territorium heeft gehad. Daarna worden de veldgegevens bewerkt tot territoriumstippen op kaart. Deze zogenaamde stippenkaarten geven inzicht hoeveel en welke vogels zich in een gebied bevinden. Al deze gegevens zijn voor een ieder ontsloten op de provinciale website (www.natuurgegevensprovincielimburg.nl).

Resultaten

In Limburg kennen we grofweg drie groepen van boerenlandvogels. Dat zijn de akker-, weide en struweelvogels. Bij de akkervogels gaat het om soorten als gele kwikstaart, grauwe gors, kerkuil, patrijs, veldleeuwerik en zomertortel. In Limburg komen weidevogels voor als graspieper, grutto, kievit, kwartel, watersnip en wulp en tot de struweelvogels behoren soorten als braamsluiper, geelgors, grasmus, kneu en roodborsttapuit.

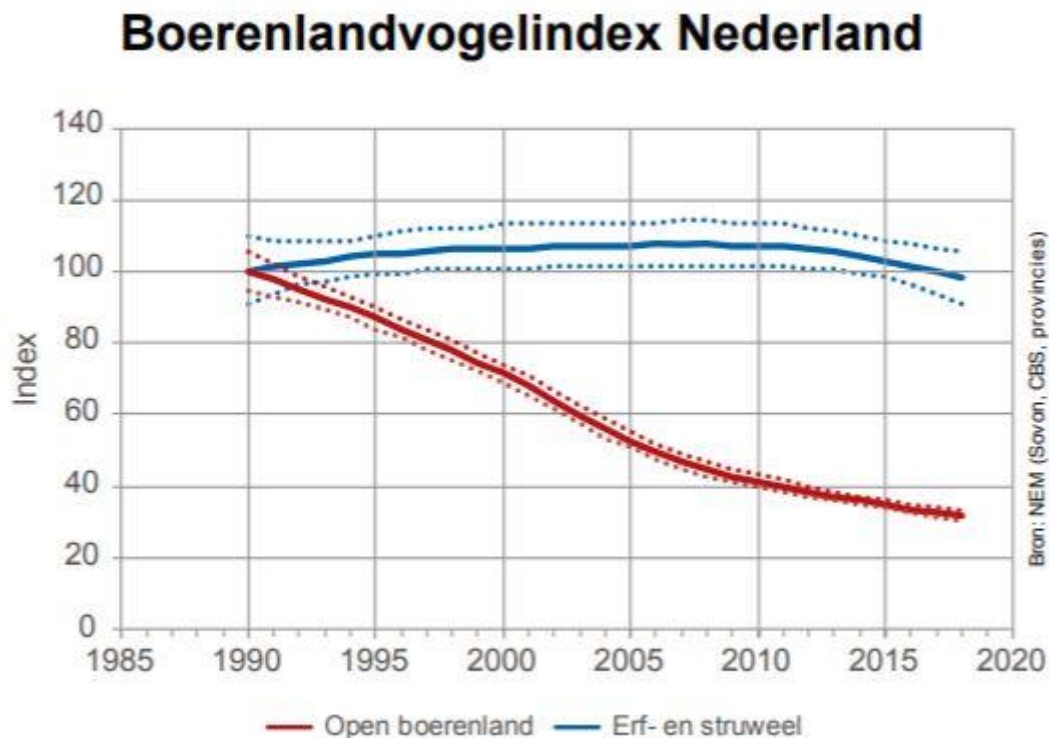
Figuur 1. Overzicht van de populatie ontwikkeling van de boerenlandvogels in Limburg tussen 1990 en 2020 (bron: Provinciale broedvogelmonitoring Limburg)

BOERENLANDVOGELSOORT	Trend 1990 - 2020	Toelichting
Braamsluiper	- 39 %	struweelvogel
Geelgors	- 3 %	struweelvogel
Gele Kwikstaart	- 6 %	akkervogel
Grasmus	+ 89 %	struweelvogel ook talrijk in natuurgebieden
Graspieper	- 68 %	weidevogel
Grauwe Gors	- 100 %	akkervogel
Grutto	- 91 %	weidevogel
Kievit	- 42 %	weide/akkervogel
Kneu	+ 1 %	struweelvogel
Kwartel	- 14%	weide/akkervogel
Ortolaan	- 100 %	akkervogel
Patrijs	- 81 %	akkervogel
Roodborsttapuit	+ 871 %	struweelvogel ook talrijk in natuurgebieden
Scholekster	- 17 %	akkervogel
Spotvogel	- 35 %	struweelvogel
Veldleeuwerik	- 47 %	akkervogel
Wulp	- 63 %	weidevogel
Zomertortel	- 82 %	akkervogel

Analyse.

Over het algemeen gaat het niet goed met de boerenlandvogels in Limburg. De meeste soorten kennen een sterke afname sedert de start van het provinciale monitoringsprogramma in 1990. De sterkste afname vinden we bij de vogels die leven in de akker- en weidegebieden, de open boerenlandvogels. De grauwe gors en de ortolaan zijn inmiddels uitgestorven als broedvogel in Limburg. Dit beeld staat niet op zichzelf, deze trends zijn ook landelijk en in Europa al decennia zichtbaar.

Figuur 2: Trend boerenlandvogels in Nederland.

Oorzaken voor de achteruitgang.

Het Compendium voor de leefomgeving (<https://www.clo.nl/indicatoren/nl1479-boerenlandvogels>) beschrijft de oorzaak van de achteruitgang als volgt: “De ontwikkelingen in de populaties van boerenlandvogels zijn nauw verbonden met die van de agrarische bedrijfsvoering. In het begin van de 20^e eeuw profiteerden onder meer kievit en grutto van het toenemende gebruik van kunstmest, omdat dat leidde tot meer voedsel in de vorm van regenwormen en andere bodemdieren in de graslanden. Na 1960 sloeg de toename bij deze set soorten om in een gestage achteruitgang door de toenemende intensivering van de akkerbouw en de rundveehouderij. Veranderingen in gewaskeuze, bestrijdingsmiddelengebruik, mechanisering en schaalvergroting van de landbouw zorgden voor verslechtingen in de voedselsituatie, nestgelegenheid en kuikenoverleving bij de meeste soorten. Intensief maaibeheer heeft geleid tot verliezen van nesten en opgroeiende kuikens: de combinatie van weinig dekking, betere toegankelijkheid voor predatoren en slechte opgroeicondities maken dat veel weidevogelkuikens het tegenwoordig niet overleven. Het agrarisch natuurbeheer, zoals akkerrandenbeheer, heeft de achteruitgang tot nu toe niet kunnen stoppen. Verder is broedgebied verloren gegaan door uitbreiding van steden en infrastructuur en door toename van wegverkeer”. Daarnaast zien we ook dat de toenemende droogte van de afgelopen drie jaar met name een bedreiging vormen voor de weidevogels.

Gerichte beschermingsmaatregelen.

De belangrijkste maatregelen om de achteruitgang van de boerenlandvogels te stoppen moeten landelijk worden genomen. Maatschappelijke organisaties pleiten voor de volgende maatregelen:

- 1) Natuurinclusieve landbouw met steun vanuit het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid van de Europese Unie. Bijvoorbeeld door 10 procent van de oppervlakte per agrarisch bedrijf te reserveren voor natuur- en landschapselementen en voor delen waar geen gif wordt gebruikt.

- 2) Kerngebieden voor weidevogels. Grotere aaneengesloten kerngebieden waar het beheer primair gericht is op weidevogels.
- 3) Betere inzet van het Agrarisch natuurbeheer (AnlB). Het ANLb dient onderdeel te zijn van een breder beleid, gericht op herstel van biodiversiteit in het boerenland én de transitie van de landbouw. De pakketten dienen langdurige zekerheid aan boeren bieden om te kunnen overstappen op een natuurvriendelijke bedrijfsvoering. Verder is een groter areaal noodzakelijk in gebieden waar nog een redelijke vogelstand aanwezig is.

Gericht beheer in Limburg.

In Limburg lopen gerichte projecten voor het behoud van boerenlandvogels die vallen onder de maatregelen 2 en 3 zoals hierboven vermeld. Uit elke groep (akker-, weide en struweelvogels) zal een vertegenwoordiger worden toegelicht waarbij de verspreiding en de trend zullen worden toegelicht. Tevens wordt aangegeven welk specifiek beschermingsbeleid vanuit de provincie wordt geïnitieerd om te zorgen dat deze populaties van deze soorten niet verder afnemen en zo mogelijk te kunnen laten groeien, zodat de gunstige staat van instandhouding wordt gewaarborgd. Dankzij het feit dat de Provincie haar monitoringsbeleid goed op orde heeft kunnen de volgende overzichten worden samengesteld.

Akkervogels; voorbeeld de patrijs

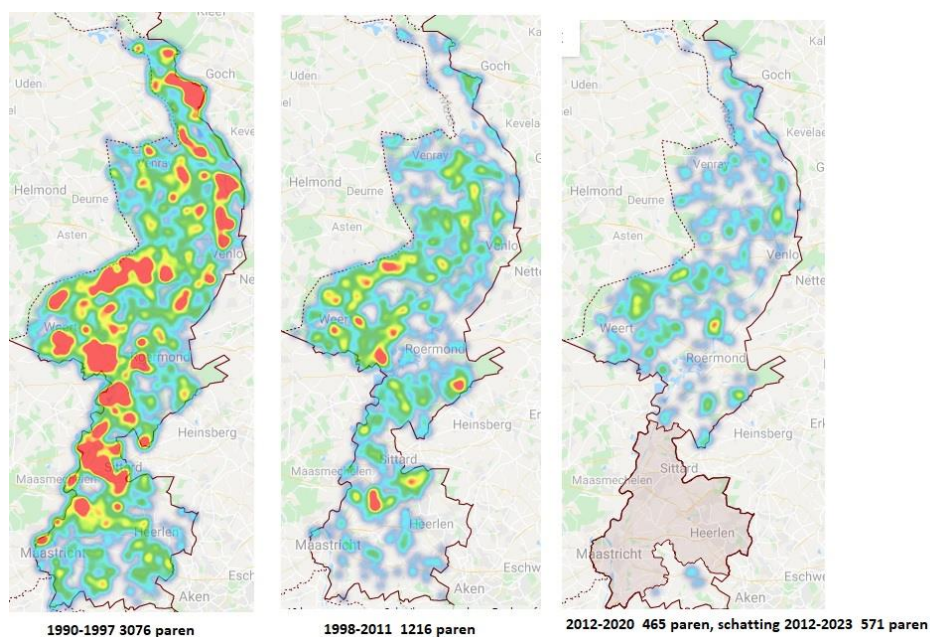
De patrijs, één van de iconen van de Limburgse akkervogels, Koningsbosch 5 febr. 2005 (foto ■■■■■)

De patrijs is een akkervogel die in Limburg de hoogste dichtheden bereikte in Noord- en Midden Limburg. In het heuvelland is waren de dichtheden altijd al wat lager. In figuur 2 komt dat heel mooi tot uitdrukking voor de periode 1990-1997. Net als in de rest van Nederland gaan de aantallen in Limburg al decennia lang achteruit. Ten opzichte van de eerste monitoringsperiode (1990-1997) is de populatie hier met 81% afgenomen, terwijl begin jaren negentig de stand al drastisch was afgenomen. Deze uitkomsten van de Provinciale broedvogelmonitoring waren aanleiding om gerichte maatregelen te gaan oppakken. Hiervoor is de patrijs in de Natuurvisie Limburg 2016 als prioritaire soort opgenomen. Hierdoor zijn er voor deze soort extra inspanningen verricht om het tij te keren. In het voorjaar van 2018 zijn er een tweetal bijeenkomsten georganiseerd voor alle geïnteresseerde Limburgers, een

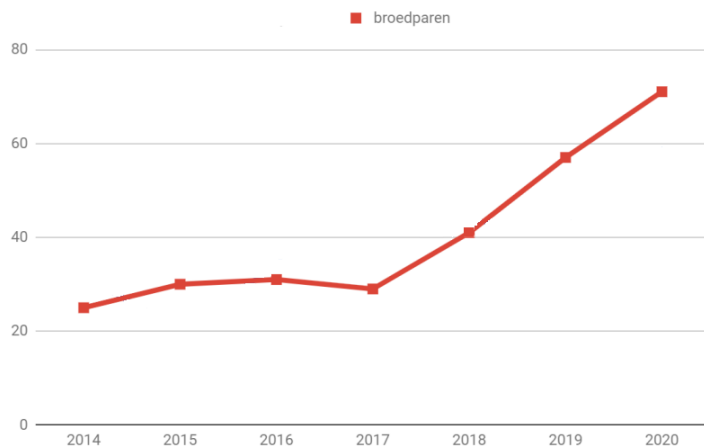
symposium en een veldbezoek, om de bescherming van de Patrijs in Limburg een extra impuls te geven. Naast kennis over de actieve bescherming van de patrijs, was een belangrijke conclusie uit deze bijeenkomsten dat er een gecoördineerde aanpak nodig is om alle bestaande initiatieven en maatregelen te bundelen.

Concreet heeft dit geleid tot het inzetten van 50 hectaren agrarisch patrijzenbeheer (ANLb) in het kerngebied Ospel (figuur 2). Naast Ospel zijn er nog vijf kernleefgebieden (Siebengewald, Posterholt, Buggenum, Grathem en Grevenbicht) voor de patrijs onderscheiden, waarbij op basis van de in Ospel opgedane kennis en ervaring getracht wordt om ook daar de populaties te laten groeien met gecoördineerd beheer door het IKL in gebieden waar nog voldoende patrijzen aanwezig zijn om de populaties te versterken.

In het pilotgebied Ospel lijkt dit, gezien de behaalde resultaten heel goed te lukken (figuur 3). In de periode 2017-2020 is hier de populatie verdrievoudigd. Naast de inzet van het agrarisch natuurbeheer heeft het aangescherpte anti-predatie beleid (verruimd afschotbeleid van de vos) en maatregelen voortgekomen uit het gerichte (zender)onderzoek geleid tot dit hoge resultaat. Zo blijken veel patrijzen in wegbermen of in perceelranden te broeden. Deze broedsels konden worden gespaard door het maaibeheer uit te stellen. Aan de predatiepreventie wordt verderop in deze nota aandacht besteed.

Figuur 2. De verspreiding van de patrijs in Limburg in drie perioden. De dichtheid verloopt van rood (het hoogst) via geel en groen naar blauw (laagste dichtheid). Wit betekent geen patrijzen aangetroffen (bron: Provinciale broedvogelmonitoring Limburg).

Figuur 3. De trend van de broedpopulatie van de patrijs in het kernleefgebied Ospel. In dit gebied met een omvang 2500 ha is 170 ha agrarisch natuurbeheer opgenomen (ANLb) (120 ha hooiland, 50 ha vogelakker) (bron: Willem Maris, VWG Nederweert).

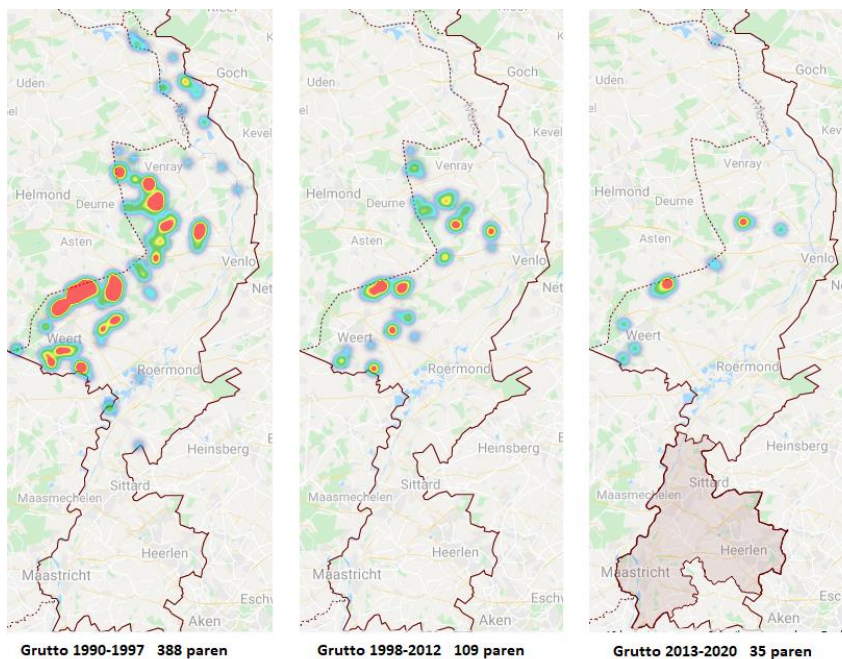
Weidevogels, voorbeeld de grutto

De kernpopulatie van de grutto in Limburg bevindt zich in Nederweert, Ospel 29 maart 2004 (foto [redacted])

Bij de grutto denk je niet in eerste instantie aan Limburg, maar eerder aan de uitgestrekte weidegebieden in laag Nederland. Toch is de grutto een van de oorspronkelijke bewoners van het hoogveengebied in de Peel. Al lang voordat de mens op grote schaal vee is gaan houden en daarvoor weidegebieden creëerde, broedden er al grutto's in dit veengebied. Later heeft de grutto de overstap gemaakt van hoogveen naar het weiland. Het is dan ook niet vreemd dat op basis van deze historische context de belangrijkste broedgebieden voor deze soort in en nabij de Peelvenen lagen

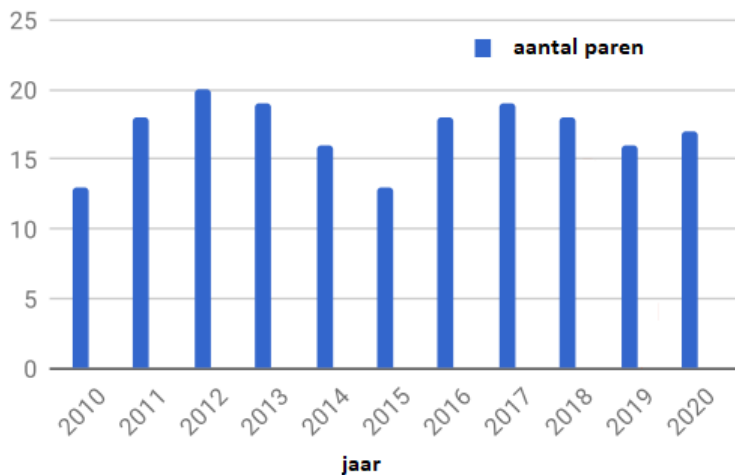
(figuur 4). Rond 1970 bereikte de grutto met ongeveer 1000 broedparen haar hoogste dichtheid in Limburg. Daarna ging het snel bergafwaarts door de veranderingen in de landbouw. Veel grasland werd omgezet in akkers (mais) en het overgebleven grasland werd steeds intensiever gebruikt, mede mogelijk gemaakt door een lager grondwaterpeil, waardoor er steeds minder ruimte was voor deze weidevogel. Rond 1990 was de stand gehalveerd en de huidige populatie bestaat momenteel uit ongeveer 35 paren. Het aantal is de laatste jaren redelijk stabiel (zie figuur 5). Alleen in de gemeente Nederweert komt nog een levensvatbare populatie voor. Dit is geheel te danken aan het door de Provincie gevoerde natuurbeleid. In het kader van het agrarisch natuurbeheer (ANLb) wordt in het kerngebied op 120 ha grasland weidevogelbeheer uitgevoerd door agrariërs. Daarnaast heeft de Provincie, de nieuwe natuur aansluitend aan het Natura 2000 gebied de Groote Peel, als weidevogelreservaat aangewezen. Dit wordt beheerd door Staatsbosbeheer. Deze combinatie tussen agrarisch natuurbeheer en het SNL natuurbeheer is ideaal voor de bescherming van de weidevogels. Voorts vormt het weidevogelreservaat, door de noodzakelijk hoge waterstand, een belangrijke hydrologische buffer voor het Natura 2000 gebied. Het is de laatste plek in Limburg waar men alle gangbare weidevogels kan zien waaronder de kievit en de wulp. Hier wordt ook een succesvol predatiepreventiebeheer uitgevoerd door WBE Ospel Met een ontheffing van de provincie mogen de jagers, naast de al bestaande landelijke vrijstelling, aanvullende middelen inzetten (waaronder het gebruik van licht om te kunnen schieten in het donker) om vossen te doden (daarover verderop meer).

Figuur 4. De verspreiding van de grutto in Limburg in drie perioden. De dichtheid verloopt van rood (het hoogst) via geel en groen naar blauw (laagste dichtheid). Wit betekent geen grutto's aangetroffen (bron: Provinciale broedvogelmonitoring Limburg).

Naast de jagers zijn er nog veel vrijwilligers actief in het gebied waaronder leden van Vogelwerkgroep Nederweert. Zij zoeken en markeren de nesten buiten de beheergebieden, zodat de agrariërs hier gemakkelijk omheen kunnen werken en zo de legsels sparen. Deze groep verzorgt ook de jaarlijkse monitoring van de weidevogels, waardoor er steeds een actueel overzicht beschikbaar is (figuur 5). De sleutel voor een meer fundamentele aanpak voor bescherming van boerenlandvogels ligt binnen Europese landbouwbeleid. Het zou goed zijn als het vergroeningsbeleid binnen het Europese

landbouwbeleid (GLB) meer gericht wordt op het verhogen van de biodiversiteit in het agrarisch gebied. Door de Provincie wordt gelobbyd om deze aanpassing in het nieuwe GLB te bewerkstelligen.

Figuur 5. De ontwikkeling van de stand van de grutto in Nederweert (bron: VWG Nederweert).

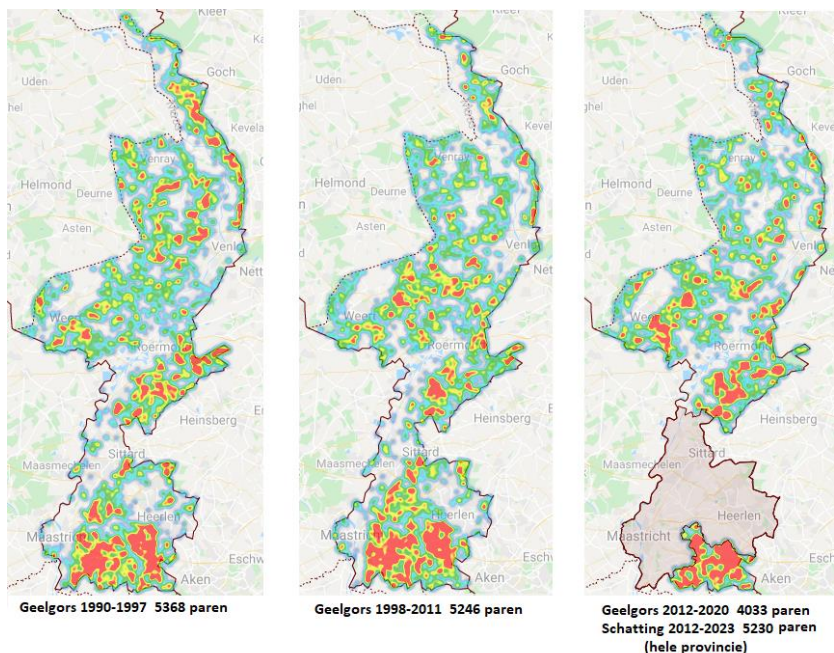
Struweelvogels, voorbeeld de geelgors

De Geelgors heeft sterk geprofiteerd van het gevoerde hamsterbeheer, Echt 18 oktober 2008 (foto).

Gelukkig is het niet alleen kommer en kwel met de boerenlandvogels in Limburg. De stand van de geelgors in Limburg is sedert 1990 vrijwel stabiel (figuur 6). Deze vogel voelt zich als broedvogel het meest thuis in een kleinschalig cultuurlandschap, dat gekenmerkt wordt door landschapselementen als hagen, bosjes, houtwallen en graften om in te broeden en gras- en akkerland om in te foerageren op zaden en insecten. In de winter zoekt deze soort akkers op om te foerageren op zaden waaronder granen. Hoewel de broedvogelstand provincie breed stabiel is gebleven zien we een lichte afname in

het noordelijke deel van de provincie, die wordt gecompenseerd door een toename in het zuidelijke deel. Waarschijnlijk is deze toename te wijten aan het gevoerde hamsterbeheer. In de hamsterreservaten (185 hectare en hamsterbeheergebieden (550 hectare met ANLb) blijft er in de winter ongeogst graan staan wat er voor zorgt dat er in de winter genoeg voedsel is voor de geelgors, en andere akkervogels, om de winter door te komen. Door vogels te ringen is gebleken dat de geelgorzen die in de winter in het akkerreservaat worden gevangen niet verder dan 10 kilometer van het reservaat broeden. Dit is een mooi voorbeeld van de leefgebiedenbenadering in het provinciale natuurbesluit. Gezien het feit dat het hamsterbeheer alleen in Zuid-Limburg plaats vindt profiteert de geelgors hier het meest. Hetzelfde effect zien we ook in een speciaal voor akkervogels beheert reservaat in Noord-Limburg bij Venlo, namelijk op de Kraijelheide (8 hectare) waar de provincie het beheer vergoedt. Buiten de gebieden met hamster- of akkervogelbeheer is tegenwoordig door de efficiënte landbouwmethoden vrijwel niets meer te eten in de winter. Naast het agrarisch akkervogelbeheer maakt de Provincie via het ANLb-stelsel het mogelijk dat er vele kilometers landschapselementen worden beheerd, die vooral in de broedtijd van grote betekenis zijn voor de Geelgors.

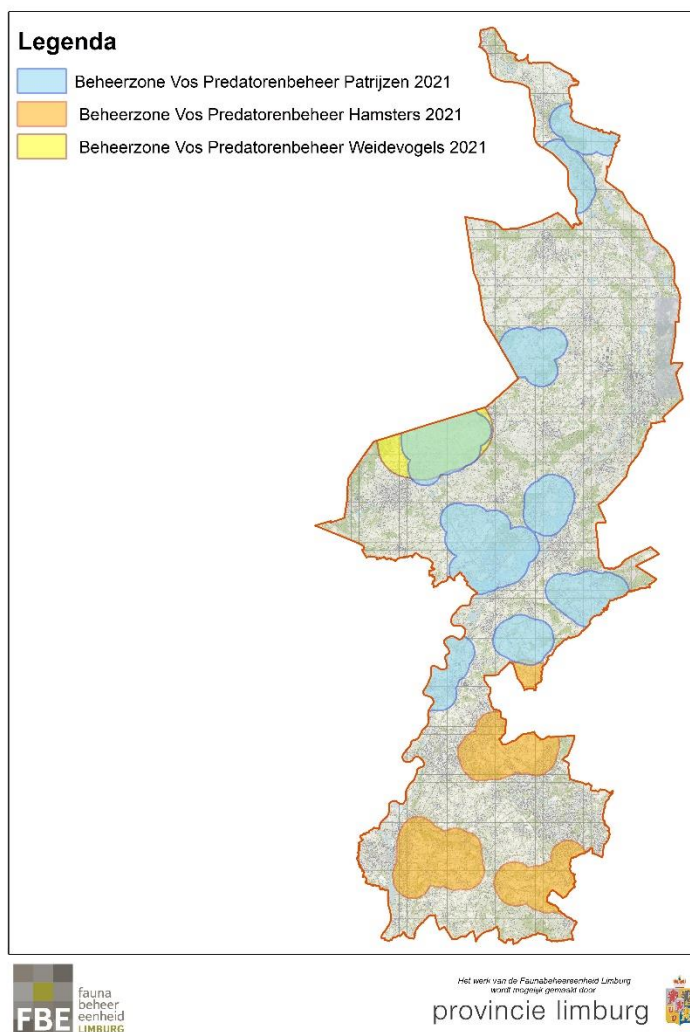
Figuur 6. De verspreiding van de geelgors in Limburg in drie perioden. De dichtheid verloopt van rood (het hoogst) via geel en groen naar blauw (laagste dichtheid). Wit betekent geen geelgorzen aangetroffen, en bruin betekent nog niet onderzocht. (bron: Provinciale broedvogelmonitoring Limburg).

Predatiebeheer

In de leefgebieden van de hamster, patrijs en de grutto worden speciale maatregelen genomen om de populaties te vergroten. Daarbij wordt vooral ingezet op het herstel van de leefgebieden. Daarbij hoort het onaantrekkelijk maken van het gebied voor predatoren zoals het zo kaal mogelijk houden van de gebieden en zorgen voor voldoende oppervlak met voldoende dekking. Omdat het aantal dieren in deze beschermingsgebieden vaak hoger ligt dan daarbuiten trekken deze gebieden predatoren aan. Een zekere mate van predatie kan een gezonde populatie prima aan, maar voor kwetsbare populaties

kan de predatie net de beslissende factor zijn die ervoor zorgt dat de populatie het niet redt. Vooral wanneer ouderdieren van het nest worden gepakt en gedood.

Belangrijke predatoren van de hier beschreven soorten grutto en patrijs maar ook van de hamster zijn o.a. marterachtigen zoals steenmarter en hermelijn en roofvogels zoals de oehoe en de buizerd. Dit zijn echter beschermde soorten. De grootste predator is echter de vos. De vos mag vanuit een landelijke vrijstelling Wet natuurbescherming al worden gedood met het geweer, echter niet in het donker wanneer de vos het meest actief is. Daarom is aanvullend op de landelijke vrijstelling een provinciale ontheffing verleend in alléén de gebieden met beschermingsbeheer voor de genoemde soorten, om de vos te mogen doden in het donker met het geweer met aanvullende middelen zoals kunstlicht, en restlichtversterkers. Daar zijn echter wel voorwaarden aan gesteld zoals een minimale oppervlak beheer en een bepaalde periode van het jaar. In figuur 7 zijn de kernleefgebieden voor de soorten aangegeven waarin een ruimere bevoegdheid mogelijk is om de vos te kunnen doden met een ontheffing.

Figuur 7. De verspreiding van de kernleefgebieden voor weidevogels, patrijzen en hamsters in Limburg. Binnen deze gebieden kan de populatiereductie van de vos worden bevorderd door de inzet van nachtzichtapparatuur in combinatie van afschot in de nachtelijke uren (Bron: Faunabeheereenheid Limburg)